

ЗБІРНИК
методичних матеріалів
з досвіду роботи
Музичного відділення
для дітей з порушенням зору
Харківської дитячої музичної
школи №13 ім. М.Т. Коляди

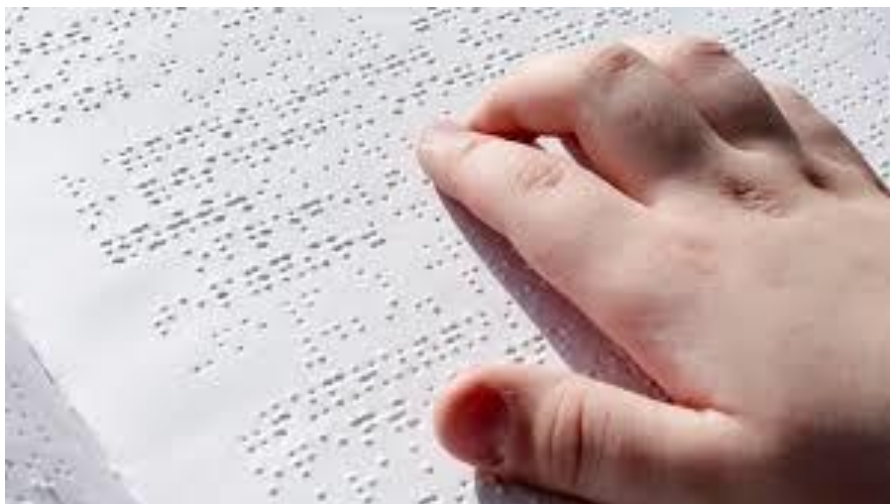

Харків 2024

**ОБЛАСНИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ЦЕНТР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ КУЛЬТОСВІТНІХ
ЗАКЛАДІВ**

**ЗБІРНИК
методичних матеріалів
з досвіду роботи
Музичного відділення
для дітей з порушенням зору
Харківської дитячої музичної
школи №13 ім. М.Т. Коляди**

Харків 2024

УДК 376:7.03"312"М65

*Схвалено Методичною радою
Обласного навчально-методичного центру
підвищення кваліфікації працівників
культосвітніх закладів*

Збірник методичних матеріалів з досвіду роботи Музичного відділення для дітей з порушенням зору Харківської дитячої музичної школи №13 ім.М.Т.Коляди
/Харків : ОНМЦПК, 2024. 28 с./

***Збірник методичних матеріалів з досвіду роботи
Музичного відділення для дітей з порушенням зору
Харківської дитячої музичної школи №13 ім. М.Т. Коляди***

Відповідно до Закону України «Про освіту» особи з особливими освітніми потребами – це особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі.

Інклюзивна освіта – це створення в спільному просторі особливого підходу до навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Збірник матеріалів містить тези доповідей викладачів Харківської дитячої музичної школи №13 ім.М.Т.Коляди за підсумками проведення Всеукраїнського вебінару «Робота з учнями з особливими освітніми потребами в мистецькій школі». Доповіді висвітлюють багаторічну роботу викладачів Музичного відділення школи з учнями, які мають певні порушення зору.

За точність викладених фактів та коректність цитування несуть відповідальність автори публікацій.

Відповідальна за випуск: Самоварова Т.М.

© Автори матеріалів 2024

© ОНМЦПК 🎵 2024

З М І С Т

П. ЗОРІНА Комплексне інклюзивне навчання в мистецькій школі. Історія та сучасність Музичного відділення для дітей з порушенням зору при дитячій музичній школі №13 ім.М.Т.Коляди.....	3
Л.КОНЄВА, О.ТАРАСЕНКО Музика, як засіб мобілізації функціональних можливостей організму дитини з особливими освітніми потребами в мистецькій школі.....	9
О. ОЛЬХОВСЬКА Особливості організації процесу навчання та форми роботи з учнями, які мають важкі порушення зору, в класі фортепіано.....	14
Н. ГОЄНКО Створення якісного інклюзивного середовища із застосуванням танцювально-рухової методики.....	18
О.ЗАВЕР Особливості навчання учнів з порушенням зору в класі гітари.....	19
Ю.ПІГАР Особливості роботи з учнями з порушенням зору в класі домри.....	21
Н.ХАБАРОВА Труднощі та особливості роботи з учнями з глибоким порушенням зору в класі скрипки.....	25

Поліна ЗОРІНА

викладач музично-теоретичних дисциплін,
викладач-методист, заступник директора

**КОМПЛЕКСНЕ ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ
МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ МУЗИЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ ДЛЯ
ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ ПРИ ДИТЯЧІЙ МУЗИЧНІЙ
ШКОЛІ ім. М.Т.КОЛЯДИ**

Загальні засади

Комплексне інклюзивне навчання в сучасній початковій мистецькій освіті – це складний комплекс освітніх вимог, настанов, методичних та навчальних положень. Основними серед них є:

- командний підхід (при чому як викладачів, так і їх учнів);
- задоволення індивідуальних потреб дітей;
- співпраця з батьками;
- абсолютна рівність відношення до усіх учнів;
- врахування їх багатоманітності;
- ефективне залучення та включення до освітнього процесу кожного.

Але звернемо пильну увагу серед них на наступні позиції:

- дитиноцентризм, що є провідним фактором не тільки в особливих навчальних ситуаціях, але й взагалі слугує ядром сучасної педагогіки;
- індивідуальну освітню траєкторію, адже саме вона покладена в основу методичного підходу в Музичному відділенні для дітей з порушенням зору при ДМШ №13 ім. М. Т. Коляди (далі – Музичне відділення).

Окремо зауважимо – потреби створення відповідного освітнього середовища, фізичної доступності для учнів з ООП, перед колективом Музичного відділення не було тому, що викладачі працюють в приміщенні спеціальної гімназії-інтернату ім. В.Г.Короленка (зараз це Харківська спеціальна школа ім. В.Г.Короленка).

Історія та сучасність Музичного відділення для дітей з порушенням зору

У 1991 році вперше в Україні за ініціативи беззмінного директора музичної школи Зої Харитонівни Колеснікової, на базі Харківської обласної спеціальної гімназії-інтернату ім. В.Г.Короленка було відкрито Музичне відділення з безкоштовним навчанням для дітей з порушенням зору. Це був перший професійний освітній заклад для дітей з проблемами зору в нашій країні.

Для контингенту учнів з особливими потребами – як освітніми, так і життєвими – вкрай важливою є соціалізація в сучасному суспільстві, і перед викладачами-музикантами постає задача розширити кругозір дітей, адаптувати їх у музичному просторі, сприяти їх упевненості в собі.

З початку викладачі не мали навчальних планів, програм з предметів, певної концепції роботи з учнями з особливими освітніми потребами. До музичного відділення прийшли провідні викладачі школи та за допомогою персоналу та викладачів спеціальної гімназії імені Короленка вибудовували і особливі умови, і термін навчання, який спочатку співпадав з гімназійним – 12 років, а згодом став 10 років навчання в музичній школі. Створювалися методика, прийоми, форми та засоби роботи для занять музикою, тобто формувалась система музичної інклюзивної освіти початкової ланки мистецької освіти. Сьогодні навчання на Музичному відділенні відбувається за загальною освітньою програмою школи та робочими навчальними програмами викладачів відділення і навчання охоплює 8 років елементарного та базового підрівнів.

Наразі, під час війни, на Музичному відділенні працюють 18 викладачів та концертмейстерів, до війни – 22 фахівця. Вони навчають 120 учнів на музичному та хоровому відділах музичної школи.

Учні опановують гру на фортепіано, акордеоні, бандурі, гітарі, домрі, скрипки, кларнеті, флейті та, ударних інструментах. Відвідують групові заняття з хору, сольфеджіо, музичної літератури, ансамблевого музикування, основ руху та танцю. Нажаль, війна спотворила гарні напрацювання, і на цей час поки не працюють колективи шумового ансамблю, ансамблю бандуристок та клас акордеону.

За роки існування Музичного відділення продовжили подальшу професійну музичну освіту 33 випускники. Вони навчаються в мистецьких закладах, працюють керівниками музичних колективів, виступають солістами. Багато випускників є гарними музикантами-аматорами, які несуть музичне мистецтво скрізь роки.

Сьогодні завдяки інклюзивному підходу до навчання професійна підготовка учнів з порушенням зору настільки виросла, що вони з успіхом беруть участь у творчих змаганнях не тільки дітей з обмеженими можливостями, але й в мистецьких конкурсах учнів мистецьких шкіл, де відчують себе рівними та перемагають. Це зайвий раз доводить, яка неocenна роль залучення особливих дітей до занять мистецтвом.

Вихованці музичного відділення майже щорічно становяться володарями творчих стипендій обласного та міського рівнів – «Надія Слобожанщини» та «Обдарованість» відповідно.

Методична робота викладачів Музичного відділення спрямована на допомогу учням з порушенням зору адаптуватися до життя в середовищі зрячих людей через музичні заняття. На це була спрямована спеціально розроблена навчально-методична база, навчальні плани, авторські програми та методичні розробки провідних викладачів відділення з усіх предметів музичної школи.

Так, за 32 роки під керівництвом З. Х. Колеснікової впорядковано 12 науково-методичних збірників авторських програм та інших методичних творчих доробок. Методична робота відділення має розголос не тільки в Харкові, але й в усій Україні. За останні роки викладачі Музичного відділення брали участь у багатьох конференціях, виданні збірників саме

за інклюзивною тематикою. Наприклад у збірнику ДНМЦЗКМО «Інклюзія в мистецькій освіті: виклики, практики, перспективи», 2019 року, в науковій конференції з тезами Зоріної П. Б., Малюги Л. І. «Електронний диск-посібник «Історія української музичної культури ІХ – XVIII століть» з урахуванням освітніх потреб учнів з порушенням зору. [1; 240]

Міністерство культури у 2019 році ініціювало розробку Концепції інклюзивної мистецької освіти, до якої долучилися викладачі школи Олеся Ольховська та Олена Підгорнова.

Колектив викладачів Музичного відділення в 2019 та 2020 роках, презентував практичний показ своєї роботи на Всеукраїнському та Міжнародному педагогічних марафонах з розвитку інклюзивної мистецької освіти ARTS FOR HEARTS, за підтримки Українського культурного фонду, Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти та Всеукраїнської асоціації закладів мистецької освіти.

Протягом 2020 року колектив школи брав участь у пілотному проєкті «Мистецька освіта без обмежень», що започаткувало Міністерство культури України спільно з Державним агентством з питань мистецтв та мистецької освіти у співпраці з Всеукраїнським ГО «Національна асамблея людей з інвалідністю України» та ДНМЦЗКМО.

В різних містах України також широко відома просвітницька діяльність викладача школи Олени Підгорнової, яка представляла власний викладацький досвід із застосування адаптивних технологій в процесі викладання музики учням з порушеннями зору та практично-методичні рекомендації з опанування нотної системи Луї Брайля як основи ефективного навчання дітей з порушенням зору в мистецькій школі [2. 3]. В рамках методичної самоосвіти викладачі Музичного відділення щорічно проходять курс освоєння нотопису за системою Луї Брайля.

Деякі аспекти викладання теоретичного циклу для учнів, що мають порушення зору.

Стосовно теоретичного циклу (сольфеджіо, музична література) для учнів, що мають глибокі порушення зору, є певні важливі акценти:

- безумовний пріоритет «слухання» над «записом»;
- яскравість, образність та доступність подачі дидактичного матеріалу;
- збільшена кількість творчих форм занять;
- створення для кожного слабозорого учня роздруковуваних листів А-4 із потрібною дидактичною темою зі збільшеним кеглем.

На уроці кожен учень передивляється матеріал індивідуально, в зручному режимі, в особистій індивідуальній папці. Для музичної літератури майже все, що можливо, робиться «на слух», без запису, до того ж, відомо, що діти з порушенням зору в більшості мають надзвичайну пам'ять. Старші учні майже всі володіють електронними програмами розпізнавання тексту та можуть прослуховувати текст Word,

PDF та відео посилання. Стосовно викладання музичної літератури онлайн немає істотно принципівих відмінностей, якщо умовно опустити специфіку володіння ZOOM або MEET конференціями.

Але для онлайн ведення уроку сольфеджіо із дітьми з порушенням зору є істотні зауваження. Якщо учень користується проскодрукованими нотами, то зі збірниками по сольфеджіо та іншим наочним матеріалом, якщо потрібно, застосовуються функції збільшення зображення, що присутні у так званих спеціальних можливостях пристрою.

Учням, що використовують нотну систему Л.Брайля, ноти доводиться диктувати: для цього треба знайти час на уроці, а крім того записувати аудіо записи, роблячи паузи між тактами та надсилати в групу, щоб учні занотували нотний приклад у вільний час.

Успішним вирішенням цієї проблеми є електронний редактор системи Луї Брайля. За допомогою «брайлівського» редактора, наприклад, Duxbury, можна надсилати учням, котрі мають певне технічне і програмне забезпечення, набраний викладачем матеріал. Так само учні надсилають викладачу свої роботи в електронному «брайлівському» форматі.

В групі найменших учнів на заняття приходить вихователька, що працює з класом (вона, доречі, закінчила ДМШ № 13), і виводить для учнів ноти на екран.

Чимало наших учнів зараз навчаються в спеціалізованих школах Німеччини, Польщі, Словенії, де є спеціальні принтери, за допомогою яких можна роздрукувати ноти і, звісно, цією нагодою ми теж користуємося.

Колективи Музичного відділення.

Колективним формам роботи на відділенні приділяється велика увага. Колективні виступи, музичні номери та проекти із залученням учнів з ООП створюються за принципом поєднання учнів з основного контингенту музичної школи та вихованців Музичного відділення, що окрім гарного виконавського результату, прищеплює дітям толерантність та повагу до кожного члена суспільства. Саме на такому фундаменті в школі створюються найвидовищніші номери та фінали об'єднаних звітних концертів музичної школи, поєднані музично-театралізовані постановки, що неодноразово перемагали в обласних творчих театральних конкурсах.

На відділенні працюють хори учнів молодших та старших класів, керівник хорів – Людмила Бондаренко, відмінник освіти України, спеціаліст вищої категорії, концертмейстер – Олександр Сергієць, спеціаліст вищої категорії. За період свого існування хор учнів старших класів брав участь більше, ніж у 1000 концертах. У 2015 р. хор «Classic» одержав звання «Народний художній колектив Міністерства освіти і науки України». Кожен рік цей славетний колектив отримує перемоги на різноманітних конкурсах, а його учасники цікаві враження з різних куточків України, наприклад, сумісний концерт у Києві з капелою гітаристів, благодійний концерт у Харківському оперному театрі, що зібрав кошти на принтер Л.Брайля для гімназії, регулярні виступи в

Харківському кафедральному грецько-католицькому соборі. Вихованці хору – це краса та гордість школи.

Учні класу вокалу Георгій Суменков, Олена Ковтун-Івлева – володарі Гран-прі Міжнародних фестивалів, стипендіати Фондів, а Олена Ковтун-Івлева переможець шоу «Україна має талант». Михайло Сербін та Маргарита Разуменко двічі (у 2018 та 2021 роках) ставали учасниками, як співаки, урочистих проведів української параолімпійської команди на олімпійські ігри. Михайло Сербін сьогодні – професійний пловець, призер параолімпієць! Сергій Панков виступав у концерті міжнародного мистецького проекту «Музика є вищим одкровенням» у Національній філармонії (2017р.), що об'єднав юних музикантів з Європи та України. С. Панков та М. Разуменко, багаторазові переможці різноманітних вокальних конкурсів, наразі є студентами Харківського національного університету мистецтв ім. І.П.Котляревського.

Ансамбль народних інструментів «Слобожанські візерунки» (керівник Юлія Пігар, спеціаліст вищої категорії, концертмейстер Олександр Калініченко), дуже плідно працював до війни, мав творчі поїздки по всій Україні, був переможцем багатьох фестивалів та конкурсів, і зараз, в режимі онлайн в умовах війни записує чудові музичні номери. Цьому колективу допомагають викладачі-інструменталісти Олеся Ольховська, Наталя Хабарова та Ольга Завер, які разом записують аудіо- та відео файли учнів Музичного відділення для створення якісного професійного музичного номера.

Дуже яскравою сторінкою життя відділення був ансамбль бандуристок «Купавонька», (керівник – викладач-методист Алла Коновалова). Протягом років змінювався склад ансамблю, але зберігалася любов дівчат до співучого інструменту. Але війна, на жаль, перекреслила творчі наміри, поставивши на паузу функціонування колективу.

Хореографічний колектив «Натхнення», створений викладачем класу основ руху та танцю Наталією Гоєнко, спеціалістом вищої категорії, неодноразово ставав переможцем міжнародних фестивалів дітей з інвалідністю. Але вагомим є те, що навіть й у дистанційному форматі учні продовжують займатись фізичними вправами, розучують танцювальні елементи, беруть участь в створенні яскравих танцювальних номерів.

Переможцями багатьох конкурсів є два ансамблі шумових інструментів «Пульс» та «Промінці» під керівництвом викладача-методиста Олени Підгорної. Олена Вікторівна також є викладачем класі баяна та теоретичних дисциплін. Нажаль, в період воєнного стану, робота шумового ансамблю поки що призупинилась.

Всі колективи об'єднують учнів музичного відділення для дітей з порушенням зору, на їх тендітних плечах тримаються всі культурно-масові заходи гімназії.

Не можна обійти увагою індивідуальні заняття по спеціальності на яких закладався фундамент виховання успішних та впевнених у собі

вихованців відділення. Протягом десятиліть і віолончелісти, і гітаристи, і бандуристи, і баяністи, і, звичайно, піаністи досягали справжніх професійних висот.

Напередодні війни два роки поспіль звітні концерти музичного відділення для дітей з порушенням зору проводилися в супроводі молодіжного академічного симфонічного оркестру «Слобожанський» під керівництвом Юрія Яковенка, що яскраво демонструє рівень музичного професіоналізму учнів.

Роботу і життя школи та її Музичного відділення умовно можна поділити на «до» та «після» початку війни, але, не дивлячись на трагічні обставини сьогодення, відділення працює, учні продовжують навчатися. Нажаль, зменшилася їх кількість – наразі це лише сто здобувачів, та й будівля гімназії, що постраждала, як і основна будівля музичної школи від влучання ворожих бомб, ще не може прийняти до себе юних харків'ян.

Але можна констатувати, що специфіка інклюзивного підходу в освіті повною мірою сьогодні втілена на Музичному відділенні для дітей з порушенням зору дитячої музичної школи №13 ім.М.Т.Коляди.

Роль музики та музикування в навчальному процесі з учнями, які мають порушення зору важко переоцінити, адже мова музики – універсальний засіб людського спілкування, доступний і зрозумілий всім незалежно від соціальних та національних особливостей.

Отже, основне завдання викладача Музичного відділення для дітей з порушенням зору полягає в тому, щоб навчити їх розуміти, любити і, в міру сил, відтворювати музичні твори, виростити поціновувачами музичного мистецтва, членами суспільства, які почувають себе впевненими та обізнаними, потрібними та любимими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зоріна П. Б., Малюга Л. І. Електронний диск-посібник «Історія української музичної культури IX – XVIII століть» з урахуванням освітніх потреб учнів з порушенням зору. *Інклюзія в мистецькій освіті: виклики, практики, перспективи*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнарод. участю), 6–7 груд. 2019 р. / за заг. ред. М. М. Бриль. Київ: ДНМЦЗКМО, 2019. с.240-245

2. Підгорнова О.В. Застосування адаптивних технологій у процесі викладання музики учням з порушеннями зору. *Практичні рекомендації щодо роботи з учнями з особливими освітніми потребами в мистецькій школі* / уклад. М. М. Бриль, Ін. М. Ковальчук. Київ: ДНМЦЗКМО, 2023. с.79

3. Підгорнова О.В. Нотна система Луї Брайля як основа ефективного навчання дітей з порушеннями зору в мистецькій школі практично-методичні рекомендації. Київ, 2021. 38 с.

URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/810> (дата звернення: 05.02.2024).

Людмила КОНЄВА,
викладач музично-теоретичних
дисциплін, викладач-методист

Оксана ТАРАСЕНКО,
викладач сольного спів, керівника
ансамблю шумових інструментів
викладач вищої категорії

МУЗИКА, ЯК ЗАСІБ МОБІЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗМУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

Навчання в закладах мистецької освіти допомагає учням з особливими освітніми потребами в розвитку музичних здібностей, корекції поведінкових особливостей, розвитку навичок спілкування та інтеграції в суспільство.

Актуальність даної теми полягає в тому, що умови сучасності спонукають викладачів закладів мистецької освіти шукати нові методи, прийоми та форми роботи з учнями з особливими освітніми потребами.

Новизна полягає в тому, що напрямок роботи з такими учнями в мистецьких школах недостатньо розвинений. Тому варто поділитися напрацюваннями з учнями, що мають синдром Дауна.

Учень, який прийшов у клас сольного співу, вже займався на Музичному відділенні в класі флейти чотири роки. І це дуже добре для розвитку вокального дихання, бо за період навчання він вже придбав елементарні навички діафрагматичного дихання. Заняття вокалом проходили півтора роки один раз на тиждень, потім була перерва в два роки, після якої заняття були відновлені, але вже в режимі онлайн.

З моменту першої зустрічі важливо налагодити контакт із батьками та дитиною, і тільки створення дружелюбної та довірливої атмосфери дозволяють це зробити найбільш ефективно. Спілкування з батьками допоможе виявити інтереси дитини, її психологічний та фізичний стан, рівень інтелектуального розвитку, особливості поведінки та іншу інформацію, що може стати корисною для роботи з учнем. Потрібно якомога більше спілкуватися наскільки це можливо також із самим учнем. Учень може розповісти цікаві історії зі свого життя, і часто за них, як за ниточку можна зачепитися, для того щоб контакт був більш потужним.

Можна також використовувати досвід учня щодо вибору репертуару – наприклад, «сонячний» хлопчик розповів, що в нього скоро народиться племінник, і це стало стимулом для вивчення колискової. Учням з синдромом Дауна в навчанні важливо постійно надавати певні стимули. Коли потрібно було взагалі «дістати» звук, щоб він вийшов назовні, допомагала інформація про подружку з музичної школи, яка часто займалася в сусідньому класі. Хлопчик почав гучно співати для дівчинки, щоб вона почула, як він гарно

співає. Під час праці над опорою дихання намагалися відчутти та посилити його чоловічі якості, такі як сміливість, впевненість, вміння захистити дівчину, якщо це потрібно. І все це працювало, бо почуття та емоції – це невід’ємна частина життя кожного з нас. Важливо якомога частіше емоційно хвалити учня за кожне, хоча б маленьке досягнення. Створення ситуації успіху на уроках робить процес навчання більш ефективним та є важливим стимулом до навчання.

Звісно, що в роботі із «сонячними» дітьми спочатку бажано спиратися та концентруватися не на тому, що вони не можуть, а на тому що вони можуть. Для цього важливо також знати слабкі та сильні сторони таких учнів. Зі слабких сторін можна виділити:

- слух і зір. Учні із синдромом Дауна, в певній мірі, знаходяться в зоні ризику зниження слуху, тому що вони мають особливу структуру вуха, часто хворіють на отит та вимагають постійного нагляду з народження. Туговухість може знижати їх інтелектуальну активність. Також вони можуть мати різний поріг чутливості. Наприклад, хлопчик на заняттях з вокалу тільки в процесі тривалих тренувань зміг інтонаційно «попадати» в ноти, і йому потрібен був гучний показ, а дівчинка з таким же синдромом, краще відчувала та відтворювала інтонацію, але дуже боляче сприймала гучні звуки і співала дуже тихо. Все проходить індивідуально і вимагає певної уваги з боку викладача;

- мова і мовлення. Розвиток мовлення «сонячних» дітей дуже слабкий, це пов’язано із фізіологічними особливостями, бо в них часто буває великий язик, їм важко вимовляти деякі букви, тому до роботи над артикуляцією корисно включати логопедичні вправи, оформлюючи їх у музичні фрази;

- повторення. Учні з синдромом Дауна розуміють набагато більше чим можуть виразити словами, бо в них знижений рівень інтелектуальних здібностей та порушена механічна пам’ять, тобто дії треба багаторазово повторювати для запам’ятовування (порушені когнітивні функції та знижена функція дрібної моторики). Повтор є одним з основних засобів навчання. Для того, щоб повторення було більш цікавим та поповнювало словарний запас учня доцільно використовувати нескладні розспівки на один, декілька складів та коротенькі емоційні фрази, пов’язані з життям. Наприклад: «Давай просити у сонечка тепла» – «Дай-дай дай!» (навчаємося відкривати та вивільняти нижню щелепу), або «Ти любиш подарунки?» – емоційна відповідь: «Да-Да-Да!». «Давай гукати маму, бабу, папу ...» – «ПА-ПА, МА-МА, БА-БА» в різних інтонаційних інтерпретаціях; «Ти п’єш молоко?» - «МО-ЛО-КО»; привітання – «Добрий день!»; позитивні ствердження – «Я молодець!» і т.і. Розспівки на «бр», «др» – буква «р» не дуже вдавалася, але в процесі навчання покращилася. Перед тим як використовувати розспівки, іноді важливо «розбудити» голос, бо часто такі учні говорять тихо. Тут на допомогу приходять оклички – «Егегей!», «А-у!», «Ох!», «Ах!», також вчимося досліджувати, як звучить наше тіло через бодіперкусію, гучно промовляємо слова на розспів – «Малина», «Галина» та інші. Можна проговорювати ім’я

учня та його знайомих, так формуємо перші навички кантилени, зв'язного звучання. Щоб розібратися з поняттями гучно та тихо, можна їх проговорювати на розспів у притаманній словам динаміці. Тобто імпровізуємо і концентруємося на тих розспівках, які учня зацікавили;

- порушення ритмослогової структури мовлення. Це характерне для «сонячних» дітей, тому репертуар краще підбирати в середніх та повільних темпах, а якщо дуже подобається пісня у швидкому темпі, то звісно намагаємося наблизитися до оригіналу, але якщо це зовсім складно, темп підлаштовуємо під учня. Також для того, щоб наблизитися до основного середнього та повільного темпу, можна пробувати співати у більш швидкому темпі ніж оригінальний, коли вже вивчені текст та мелодія, щоб потім укластися в основний. Треба враховувати, що такі учні обробляють інформацію із запізненням.

- слабке образне мислення яке треба розвивати. Інформацію краще подавати яскраво, артистично, бо сильною стороною цих учнів є здатність до наслідування та розвинута короткочасна пам'ять. Візуальне навчання надає кращі результати. У молодшому віці язик жестів учні розуміють швидше. Наприклад, «сонячному» хлопчику дуже сподобалася пісня, яку він побачив на екрані, де діти яскраво відображали емоції та артистично використовували жести. Дивлячись на них, він намагався повторювати за співаками, яких бачив на відео. Так з'явилася нова пісня в його репертуарі.

Варто залучати учнів до групових форм роботи. Наприклад, до участі в шумовому оркестрі. В нашій школі шумовий оркестр відвідують лише діти 6-10 років, а в даному випадку хлопчику було вже 15 років. Але ж не зважаючи на ці перешкоди та ще деякі нюанси, бо його поведінка завжди привертала увагу маленьких учнів, цей експеримент вдався. Важливо було підготувати учнів основної музичної школи до першої зустрічі. Пояснити, що до оркестру прийде дорослий хлопчик, він дуже добрий, чутливий, але може себе особливо поводити, не тому що він не хоче себе вести по іншому, а тому що не може, але він хоче навчатися дивлячись на вас, тому саме ваша допомога йому дуже потрібна. Діти прийняли його дуже добре, але все ж таки момент адаптації безумовно відбувся. І це важливий крок, як для «сонячної» дитини так і для нормотипових дітей, бо такі моменти комунікації розвивають в дітях емпатію, доброту, турботу та інші важливі якості, що формуються у процесі виховання.

Можливість виступати з учнями на одній сцені стає важливим стимулом для навчання учнів із синдромом Дауна. Тому необхідно залучати їх, по можливості, до концертних заходів, щоб вони мали можливість проявити себе в творчому напрямку.

Підводячи підсумок, важливо сказати декілька слів, щодо результативності занять. Взагалі їх не можливо якось виміряти, тому що психічний фон таких учнів не однорідний і вони дуже схильні до фізіологічних захворювань, що може вплинути як на розумову діяльність так і на фізичну активність. Але ж все те, що поступово

напрацьовується, залишається з учнем як навчальний багаж і нейронні зв'язки зав'язуються.

Наприклад, хлопчик, про якого йшла розмова, почав прогресувати у навчанні на своєму рівні. Він навчився тягнути звук, покращилася інтонація, став утримувати увагу на вокальній постанові більш тривалий час, навчився вчасно вступати після вступу та програшу концертмейстера, тобто покращилися темпоритмічні відчуття, дикція стала більш чітка, голос проявлявся більш гучно та яскраво. Але в певну мить він зовсім змінився, замкнувся в собі через психологічну травму та інфекційні захворювання, і з балакучого хлопчика з яскравою посмішкою, перетворився на замкнену людину. Стали проявлятися елементи аутичного спектру.

Проте заняття продовжувалися. Важливо було застосовувати тілесні практики, імпровізувати, щоб якимось підтримати учня, хоча це було дуже важко. А потім заняття перервалися на 2,5 роки, бо почалася війна. Коли навчання відновилися, навички, що були раніше напрацьовані, з кожним заняттям поступово почали пробуджуватися. «Сонячна» людина співає і вдома, і на роботі, прагне до вивчення пісень, які йому подобаються. І це майже самий важливий результат занять в музичній школі.

Заняття вокалом знімають рівень тривожності, підвищують рівень активності та розвивають емоційну сферу учня; за допомогою створення емоційно-наповнених образів та формування стимулу до навчання, учень навчається слухати пісні, розуміти їх зміст та виконувати дії узгоджені з цим змістом. Розвивається здатність виражати свої думки та почуття словами, музикою, танцями та жестами.

За допомогою вокальних вправ покращується робота артикуляційного апарату, підвищується мовленнєва активність – вокал передбачає багаторазове повторення, але цей процес стає не таким нудним, а заучування напам'ять текстів пісень допомагає учню складати у подальшому слова у фрази, фрази у речення, з'являються нові мовленнєві моделі, що поповнюють словарний запас. Заучування під час читання та писання розвиває ці навички, формуються навички вокального дихання (що є профілактикою захворювань), розвивається інтонаційний слух. Виховання відчуття ритму та темпу в якійсь мірі корегує рухові та координаційні порушення, формуються нові нейронні зв'язки, розвивається концентрація уваги та інше. В цілому заняття музикою мобілізують функціональні можливості організму дітей з особливими потребами і є дуже важливими.

Невід'ємною частиною музичного навчання, що також сприяє розвитку учня, є уроки сольфеджіо. Досвід роботи з дівчинкою із синдромом Дауна підкреслює важливість таких занять. Це були індивідуальні заняття, на які адміністрація школи виділила годину на тиждень.

Спочатку треба було встановити тісний зв'язок з батьками дівчини. У неї був ще ряд супутніх захворювань: заїкання, поганий зір і тому вона дуже комплексувала.

Бажано перед початком уроку спілкуватися про те, як пройшов час з минулої зустрічі, що було цікавого, приємного протягом тижня. І коли викладач відчуває, що дитина більш менш пішла на контакт, варто непомітно переходити до ігрових форм роботи, які ретельно продумуються та заздалегідь готуються. Окрім того, будь-яке підготовлене заняття передбачає можливість імпровізації. Але, на жаль, не завжди вдається реалізувати все заплановане. Бувають такі випадки, коли учень повністю уходить в себе, дивиться в одну точку або опускає голову і так сидить довгий час, ні на що не реагуючи. Це буває пов'язано з різким погіршенням стану здоров'я. В цьому випадку урок зіпсується.

Але, за допомогою різних форм роботи, таких як інтонаційно-ритмічні вправи, слуховий аналіз вивчених елементів, різноманітні творчі вправи тощо, поступово приходить опанування музичної грамоти. Обов'язковою умовою є постійний зв'язок з викладачем з фаху і розуміння, що треба адаптувати програму, «підлаштуватися» під індивідуальні потреби учня. Таким чином, музичні заняття допомагають учню незалежно від природних даних, відчути радість творчості, виявити інтерес та направити його в бік соціальної активності через розвиток музичних здібностей. Навчальний матеріал бажано подати в простій формі малими обсягами, використовуючи спрощену структуру знань та низку різноманітних наочних матеріалів і музичних інструментів.

Яких же результатів досягла учениця за роки навчання?

1. Заняття в мистецькій школі сприяли загальній гармонізації психічного стану зростаючої особистості.

2. Розвиток емоційності та музичного слуху надали змогу дитині в доступній формі висловлювати позитивні почуття, допомогли активізувати моторику та мовну діяльність.

3. Музична діяльність допомогла сформувати гармонійну особистість та сприяла також соціальній адаптації дитини.

На підтвердження цих слів адміністрація школи та викладачі отримали слова подяки від батьків дівчинки. Робота та спілкування з ученицею з особливими освітніми потребами є корисним досвідом, що спонукає до коригування Робочої навчальної програми і її поступового впропоруження в освітній процес. Викладач набуває певних навичок в роботі з учнями з особливими освітніми потребами та здатність до пошуку і використання в процесі своєї діяльності інноваційних методик та певних технологій навчання.

Таким чином, важливо підкреслити, що музичні заняття в роботі з учнями з особливими освітніми потребами в їх різних видах і формах, як багатофункціональний засіб корекції психофізичних порушень, є надзвичайно важливими для забезпечення нормалізації життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Олеся ОЛЬХОВСЬКА,
викладач фортепіано,
викладач першої категорії

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ТА ФОРМИ РОБОТИ З УЧНЯМИ, ЯКІ МАЮТЬ ВАЖКІ ПОРУШЕННЯ ЗОРУ, В КЛАСІ ФОРТЕПІАНО

*«Виховання має скеровувати діяльність, а не пригнічувати її.
Завдання педагога в тому, щоб насичувати та сприяти,
заохочувати, спостерігати, спонукати, а не втручатися,
наказувати чи обмежувати».*

Марія Монтесорі

Кожна дитина, незалежно від стану здоров'я, певних фізичних чи інтелектуальних порушень, має право на отримання якісної мистецької освіти і мистецька школа повинна стати осередком для її розвитку, виявляти та вдосконалювати її здібності, виховувати творчу особистість. Велике значення для гармонійного розвитку дитини має психологічний клімат у родині, освітньому закладі, найближчому оточенні.

Музичне навчання дітей з порушенням зору – складний процес, який базується на розумінні кожної особистості, її характеру, темпераменту, індивідуальних психофізичних особливостей та інтересів. Тому дуже важливо застосовувати індивідуальний та диференційований підходи, різні форми і методи навчально-виховної роботи.

Використання на музичних заняттях спеціальних методів та прийомів сприяє розвитку і збагаченню естетичних уявлень та формуванню художньо-естетичних та розкриттю творчих здібностей учнів.

Вченими доведено, що гра на фортепіано навчає бути зосередженим та уважним. Вивчаючи п'єси на фортепіано, дитина покращує пам'ять, мову, просторові навички.

Зір відіграє значну роль в житті людини, адже 80% інформації про навколишнє середовище людина отримує саме через зір, а зниження здатності бачити призводить до труднощів у навчальній та комунікативній сфері. Будь-які порушення зору впливають на взаємодію з оточуючим світом.

У деяких учнів, крім проблем із зором, спостерігаються порушення психофізичного розвитку. Існують певні труднощі в навчанні таких дітей. Вони пов'язані із обмеженням слуху, мовлення, уваги, координації, сприйняття та переробки інформації. Або навпаки – це «гіперактивні» діти з підвищеною фізичною активністю і низькими показниками психологічних особливостей, таких як пам'ять, увага, зосередженість. Такі учні відчувають труднощі із запам'ятовуванням та відтворенням інформації, концентрацією уваги та застосуванням набутих знань, умінь та навичок. Особливості психофізичного розвитку

дітей з порушенням зору спостерігаються передусім у сфері чуттєвого пізнання: в учня порушується сприймання інформації, що впливає на формування зорових уявлень, а це, в свою чергу, відбивається на формуванні образів, понять; знижується пізнавальна активність і послаблюється розвиток пізнавальних процесів.

Викладачу потрібно пам'ятати, що процес навчання гри на фортепіано учнів з особливими освітніми потребами повинен розвинути основні навички з максимальною користю для дитини і з мінімальними фізичними та психологічними затратами.

На початковому етапі освітнього процесу дуже важливим аспектом є формування довірливих дружніх відносин між викладачем та учнем, а також знайомство з інструментом, розповіді цікавих історій про становлення фортепіано, що зацікавлять учня.

У деяких учнів через психофізичні порушення є певні проблеми в комунікативній сфері, тому на уроках необхідно обов'язково приділяти увагу цій проблемі, оскільки інформація від викладача до учня передається насамперед через словесне спілкування. Для цього необхідно застосовувати різні форми спілкування: і просто слова, і різні вірші, пісні, плескати в долоні, залучати учня до діалогу та контакту. Все залежить від настрою, темпераменту та характеру дитини.

Певну увагу на уроках необхідно приділяти розвитку відчуття ритму, оскільки це є важливим фактором розвитку музичальності. Можна застосовувати різні форми роботи:

- викладач плескає у долоні ритми різної складності, а учень повторює їх;

- викладач грає на фортепіано ритми різної складності, а учень повторює їх;

- викладач розповідає вірш з наголосом та одночасно плескає у долоні, а учень повторює;

- на кришці інструмента учень простукує або пальчиками, або долоньками нескладні віршики, тексти пісеньок, використовуючи різні ритмічні малюнки;

- викладач грає мелодію, а учень повинен проплескати її в долоні.

Чим краще в учня розвинене відчуття ритму, тим впевненіше він буде відчувати себе під час виконання різних музично-навчальних завдань.

На початковому етапі ознайомлення з інструментом та в подальшій грі на ньому важливо одразу виправляти існуючі помилки: незрячі діти намагаються грати поміж чорних клавіш, оскільки їм так легше орієнтуватися, але в подальшому це може вплинути на розвиток техніки та швидкості пальців; слабозорі учні намагаються грати, нахилиючись до клавіатури, щоб роздивитися поділ на чорні та білі клавіші.

В постійному контакті повинні знаходитися руки викладача та учня:

- рука учня лежить на руці викладача – цією позицією показуються контури руху під час гри;

- рука викладача лежить на руці учня – це допомагає відчути правильну постановку руки на клавіатурі.

Для того, щоб учень зміг відчутти весь простір клавіатури, можна використовувати вправу під назвою «Веселка»: права рука грає з 1-ої до 4-ої октави одним пальцем (краще починати з 3-го пальця) по одній ноті через октаву, починаючи з ноти «до», а ліва рука, відповідно, з 1-ої октави до субконтроктави. Під час гри рука повинна відтворювати дугоподібні рухи, ніби малюючи веселку. Ця вправа дуже корисна, адже вже на початковому етапі учень засвоює гру стрибків у музиці, а також вчиться грати розкутою рукою.

Роботу над музичним матеріалом краще починати з відомих композицій, грати їх від різних нот, спочатку з промовлянням вголос цих нот, а потім зі словами, співаючи мелодію. Це розвиває слух, сприяє вільному орієнтуванню учня на клавіатурі. Також дуже корисно грати в ансамблі «учень-викладач», що сприяє розвитку слуху, ритму, уяви.

Засвоєння нотної грамоти у незрячих учнів проходить довше через складнощі запису нотного тексту за системою Л. Брайля. Тільки ближче до базового підрівня учень удосконалює свої навички, запам'ятовує всі основні нотні позначення і може вільно їх читати. Тому з учнями елементарного підрівня процес вивчення нотного матеріалу проходить на слух.

Для того, щоб в учня відразу формувалося правильне слухове уявлення, йому потрібно давати слухати твори. Під час роботи над окремими деталями чи фрагментами твору дуже корисно записувати на диктофон правильне звучання, відправляти учневі, щоб він міг, під час домашньої роботи, слухати та, за потреби, виправляти власні помилки.

В процесі роботи над твором дуже корисно просити учня оцінити власну гру, знайти помилки, проговорити вголос, як виправити ці помилки і що для цього треба зробити. Взагалі, процес вивчення та засвоєння музичного матеріалу у незрячих учнів проходить довше, ніж у звичайних. Саме тому обов'язково повинні бути робочі навчальні програми, адаптовані під можливості та потреби учнів з особливими освітніми потребами, оскільки такі учні мають певні супутні психофізичні порушення та особливий психофізичний стан.

Дуже важлива робота в тандемі з батьками. Особливо це стосується учнів елементарного підрівня, які знаходяться на початковому етапі навчання. Без належної допомоги батьків процес навчання стає дуже складним. Залишаючись наодинці з інструментом, учень не завжди може виконати поставлені перед ним завдання. Особливо це важливо під час online навчання. Якщо учень незрячий або має певні психофізичні проблеми, то викладач може лише розказати, навести приклади, але тактильно не може допомогти учню. Ось тут і потрібна допомога батьків, які зможуть відкоригувати, направити, підказати та виправити помилки. Отже, при такому тандемі учень може досягти найбільш позитивних результатів.

У багатьох учнів дуже слабкий музичний апарат, тому необхідно велику увагу приділяти роботі над постановкою рук та посадкою за інструментом.

Що стосується репертуару, то він повинен, перш за все, відповідати віку учня. Репертуар може як розвинути навички, так і повністю позбавити інтересу до виконавства і навчання музиці.

При виборі творів необхідно враховувати не тільки піаністичні та музичні здібності, а й риси характеру учня: його інтелект, темперамент, артистизм. Але в класі все одно потрібно програвати різні твори за характером та складністю, а от вже на сцену виносити ті твори, що більш підходять учневі. Не дивлячись на обдарованість або, навпаки, недостатньо розвинуті навички, учень повинен грати різну за стилями музику. Це сприяє наповненню новими враженнями та образами. Поставлені перед учнем задачі повинні бути йому під силу. Їх успішне рішення допомагає створити позитивне відношення до роботи, затвердити свою позицію серед зрячих учнів.

При виборі репертуару не варто відмовлятися від участі учня в цьому процесі. Твір повинен подобатися учню і тільки тоді він зможе повністю розкрити зміст та донести його до слухачів.

У вихованні юного музиканта з порушенням зору дуже важлива робота над яскравістю, образністю, виразністю виконання, тому треба робити порівняння, вербально малювати картинку, образи, наводити асоціативні приклади з життя. Головне, щоб це було доступно та зрозуміло учню. Чим яскравіше викладач представить твір, тим зрозумілішим для учня буде його зміст.

З учнями елементарного підрівня потрібно постійно змінювати форми роботи впродовж уроку, оскільки є діти, яким важко 45 хвилин концентрувати увагу на одному процесі. З такими учнями можна робити різні вправи для розслаблення та відпочинку:

- для розслаблення м'язового тону;
- для розвитку дрібної моторики пальців рук;
- гімнастику для кінчиків пальчиків;
- зарядку для очей.

Також дуже корисно та цікаво пограти з учнем у «музичну вгадайку», що розвиватиме слух, ритм, уяву та пам'ять.

Є учні, які займаються лише один раз на тиждень і яким важко концентрувати увагу та витримати повноцінний урок навіть зі зміною форм роботи. Тому з такими учнями доречно ділити урок на дві частини та займатися два рази на тиждень по 20-25 хвилин.

Оскільки учні з порушенням зору не мають можливості бачити світ в усій його красі, тому саме музика здатна глибоко емоційно впливати на його внутрішній світ, відкривати нові почуття, духовно збагачувати. Велике значення мають різні форми колективного музикування: хори, ансамблі, оркестри, де учень зможе проявити себе, свої навички, порівняти і оцінити звучання, отримати емоційне задоволення.

Багато учнів мають гарний музичний слух, а деякі навіть абсолютний. Якщо викладач бачить в учня схильність до творчості, то необхідно обов'язково дозволяти йому демонструвати на уроках власні напрацювання та допомагати розвивати ці творчі здібності.

Учні з порушенням зору дуже часто невпевнені в собі та самокритичні. Тому необхідно вселяти віру в їх власні сили, хвалити за подолання навіть найменших труднощів.

У роботі з учнями з особливими освітніми потребами найголовнішими якостями викладача повинні бути любов, доброта, розуміння та терпіння. Потрібно пам'ятати, що фізичні порушення ні в якому разі не повинні бути перешкодою для творчого, естетичного розвитку учня та формування його як творчої особистості!

Наталія ГОЄНКО

викладач ритміки,
викладач вищої категорії

СТВОРЕННЯ ЯКІСНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТАНЦЮВАЛЬНО-РУХОВОЇ МЕТОДИКИ

*«Нас не треба жаліти, нами потрібно захоплюватися»
керівник хореографічного колективу «Натхнення»*

Наталія Гоєнко

Ритміка – це спосіб чуттєво-тілесного сприйняття музики, її пластичного аналізу. Враховуючи специфіку роботи хореографа з учнями, які мають певні порушення зору, складається необхідність в створенні якісного інклюзивного середовища із застосуванням танцювально-рухової методики.

Музика та рух такі ж взаємозв'язані поняття, як звук та його ритмічна пульсація. Протягом не одного десятка років викладачі використовують рух, як засіб музичного розвитку. Музичний рух – це метод музичного виховання, особистісного розвитку та вільного навчання танцю. Він однаково придатний як для звичайних учнів, так і для учнів з певним порушенням зору. Цей метод адаптований для різних вікових груп і має успішні спроби застосування в роботі з учнями, які мають повну, або часткову втрату зору.

Музичний рух – це спосіб чуттєво-тілесного сприйняття музики, її пластичного аналізу. Учень опановує мову танцювального руху безпосередньо на практиці. Природа нагородила людину, крім зорових, ще й іншими відчуттями: слуховими, нюхальними, тактильними. Все це дозволяє дитині в тій чи іншій мірі компенсувати дефіцит інформації про навколишній світ, пов'язаний з порушенням зору. Викладачі зобов'язані допомогти таким учням, створити адекватне середовище, що дозволяє розвивати органи чуття.

Дотик грає величезну роль в процесі знайомства дитини з порушенням зору з навколишніми предметами. У цьому випадку саме руки замінюють зір, з їх допомогою дитина отримує уявлення про ті чи інші предмети.

Навчаючи учня з порушенням зору хореографії, потрібно заохочувати його бажанням використовувати власні руки для обстеження різних предметів. Рекомендується проводити гімнастику в ігровій формі. Комплекс вправ будується з урахуванням дитячої фізіології та анатомії, на базі вікових фізичних та інтелектуальних можливостей. Проводити заняття необхідно під ритмічну музику, синхронізуючи рухи під її такт.

Заняття проходять в групах, завжди під музичний супровід, в якому використовуються спеціально підібрані фрагменти класичних творів, сучасних та народних пісень. Безпосереднє загальне керівництво, постановку номерів, забезпечення матеріальної бази здійснює викладач, який формує репертуар колективу, об'єднує окремі групи на зведених репетиціях в єдиний ансамбль.

Заняття фізичними рухами, поряд з вивченням музики, є вагомим засобом музичного виховання. Згадаємо слова Р. Вагнера в статті «Твір мистецтва майбутнього» про те, що висхідним підйомом всезагального єдиного мистецтва буде те, що служить основою для всякого істинного мистецтва – пластичний рух тіла представлений музичним ритмом» [1].

Рухи полегшують сприйняття і запам'ятовування музики. Розвиток рухових навичок відбувається одночасно з розвитком мови. Рівень координації і активності рухів дитини свідчить про розвиток її якостей особистості, в тому числі психіки.

Література

1. Вагнер р. «Твір мистецтва майбутнього» URL. <https://maysterni.com/publication.php?id=98944> (дата звернення 02.02.2024р.)

Ольга ЗАВЕР
викладач класу гітари,
викладач першої категорії

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В КЛАСІ ГІТАРИ

Те, як музика покращує наше життя, може перевершити найсміливіші очікування. Ніяка діяльність не поєднує душу, тіло та інтелект дитини краще, ніж музика, так само як і ніщо так не поєднує їх з навколишнім середовищем та суспільством. Дослідження показали, що під час занять музикою у дітей задіяна більша частина мозку, ніж за будь-якої іншої інтелектуальної діяльності. Це відбувається тому, що музика поєднує роботу обох півкуль головного мозку, активізуючи почуття, моторику, аналітичне мислення та послідовну обробку інформації.

Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі, інтеграції людини в соціумі. Потребу у цьому збільшенні насамперед відчують саме ті люди, які мають фізичні та ментальні порушення.

Гра на музичних інструментах – це психічне, фізичне та емоційне тренування, що вдосконалює здібності учнів до сприйняття, пізнання,

розуміння навколишнього світу. Ніщо не може зрівнятися з комплексністю музичного навчання.

Гітара – це найпоширеніший музичний інструмент. А репертуар гітариста охоплює майже всі стилі та напрямки музичного мистецтва – від старовинної лютневої музики до сучасних, таких як джаз, рок, популярна музика, авторська пісня. Також цей інструмент дозволяє реалізуватися в музикуванні людині з будь-якими музичними здібностями. Потужно звучить музика І.С. Баха, Д. Скарлаті, Л. Брауера, але можна також перебирати струни на двох-трьох акордах, натискаючи на пару ладів.

Учні, з порушенням зору, які навчаються в мистецьких школах, мають різний рівень фізичного розвитку та ментального здоров'я. Умовно їх можна поділити на дві групи: перша, це учні, які втратили зір через нещасний випадок, через різні захворювання при яких постраждав тільки зір. Друга група учнів – вже при народженні мають частковий зір, або відсутність зору повністю, і цей анамнез доповнений ментальними та фізичними порушеннями, слабкою іннервацією.

Підхід до учнів під час навчання гри на гітарі з першої групи, майже не відрізняється від звичайних засобів навчання. Часто ці учні мають високий рівень інтелекту, гарні музичні здібності. За роки навчання в школі вони досягають достатньо високого виконавського рівня, що дозволяє їм вступати до фахових мистецьких коледжів, вищих навчальних закладів мистецької освіти та успішно продовжувати професійну діяльність в суспільному житті.

Друга група учнів потребує інклюзивного підходу до навчання. Ці учні мають різний ступень ментального здоров'я та фізичного розвитку, тому результат досягається значно довше.

Наприклад: одна з учениць має дуже слабку іннервацію¹, при якій вона лише одним пальцем могла щипати струну. Враховуючи це, на активний палець надягали «костюм», тобто обгортали його папером та закріплювали резинкою. Тоді дівчинка могла відчувати інший палець і щипати струну (див.ілюстр.1).

При відсутності зору виникає проблема знаходження нот на грифі у високих позиціях. У таких випадках можна наклеювати різні фігурки зі зворотного боку грифу, наприклад, на сьомому ладу – рисочку, на п'ятому – кружечок (див.ілюстр.2). Якщо чутливість знижена, тоді достатньо будь-якої за формою наклейки.

Передбачити проблеми, що виникають при навчанні учнів з особливими освітніми проблемами майже неможливо, бо кожна дитина має суто індивідуальні особливості. Викладачу треба мати потужний творчий підхід до планування навчання, тоді результат обов'язково відбудеться.

¹ Іннервація— Зв'язок органів і тканин з центральною нервовою системою при допомозі нервових волокон.

ілюстрація 1.

ілюстрація 2.

Важливо, щоб учень під час навчання в мистецькій школі засвоїв та опанував якомога більше навичок, які він буде використовувати в подальшому житті. Учні з порушенням зору вивчають та пишуть ноти за системою Л. Брайля, але не завжди є змога знайти ноти за такою системою, особливо ноти сучасних українських композиторів.

На популярному хостингу YouTube сучасні композитори та виконавці викладають багато власних та популярних класичних музичних творів, за системою Tabs. Ознайомлення учнів з цією системою надає йому змогу поновлювати свій репертуар. Ця система доступна людям, які не мають мистецької освіти, тобто учням з втраченим зором зможуть допомагати батьки, родичі.

Порушення зору – це не вирок, а інший спосіб життя. Створення доступного і комфортного середовища надає учню з особливими освітніми потребами соціокультурний статус у майбутньому, достатній рівень соціально-інтеграційного потенціалу в загальноосвітньому середовищі.

Юлія ПІГАР,
викладач класу домри
викладач вищої категорії

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З УЧНЯМИ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В КЛАСІ ДОМРИ

Зміни, що відбуваються в сучасній мистецькій освіті України, потребують формування моделі інклюзивного навчання в мистецькій школі, оскільки серед багатьох проблем сучасного суспільства важливою є проблема реабілітації, навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта передбачає право на якісне навчання за місцем проживання для дітей із особливими освітніми потребами в умовах загальної середньої освіти чи закладу позашкільної освіти, зокрема мистецької школи. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани,

методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей.

Робота з учнями з порушенням зору в класі домри має певні особливості. В зв'язку з відсутністю зору найбільша роль у процесі сприйняття належить збереженням органам почуттів, завдяки активізації діяльності яких і відбувається компенсація, і одним з основних тут виступає слух. Через слух незрячий уявляє для себе картину навколишнього світу, формує своє мислення, внутрішній світ. Музика – це той вид мистецтва, при якому відсутність зору не заважає її сприйняттю тому, що основний рецептор сприйняття – слух – є як у зрячого, так і в незрячого музиканта. Інші види мистецтва, такі як, наприклад, живопис, скульптура менш доступні незрячому. Незрячий не може побачити картину, а отже і зрозуміти її зміст. Барельєф або скульптуру він може помацати й зрозуміти їхню форму. Інакше кажучи, як матеріальний предмет твір мистецтва піддається аналізу лише за допомогою дотику. Музику, її звучання побачити у буквальному значенні не можна – її можна тільки почути. Саме тут грані сприйняття між зрячою і незрячою людиною переборні та процес компенсації у незрячих найбільш досяжний, а це, в свою чергу, дає їм підставу відчувати себе повноцінними членами суспільства.

Звернемо увагу на деякі аспекти при роботі з учнями, в яких крім порушення зору, є ще багато інших порушень – психологічно-фізичні відхилення, порушення слуху, слабкий розвиток мовлення, слабкі м'язи або гіперактивність.

На першому етапі навчання учень повинен звикнути до інструменту, який він тримає в руках, і при цьому права нога стоїть на підставці, а ліва на підлозі. Таке положення для дітей незвичне, особливо для гіперактивних. Учні також мають різний відсоток зору: слабкий зір, залишковий зір та втрачений зір. Тому учню зі слабким зором складно сидіти достатньо рівно та тримати спину. Він починає компенсувати недолік зору нахилом корпусу вперед та схиленням голови низько до інструменту для пошуку струн та ладів. Важливо одразу звертати на це увагу та працювати над цим. Наприклад, інколи, можна взяти папір та поставити його між лицем та руками учня, щоб він звикав до відстані, щоб права та ліва рука працювали на тактильне відчуття струн та міжладову відстань. Треба звертати увагу на процес постановки музичного апарату та перші етапи звуковидобування (удар вниз).

Домра це доволі складний інструмент на початковому етапі в плані звуковидобування. Він має металеві струни з великою силою натягу. Коли учень починає грати правою рукою по відкритих струнах – це легко, йому подобається, він отримує позитивні емоції. Але поставити палець лівої руки на лад та натиснути, зробити удар вниз правою рукою так, щоб отримати звук – для учня фізично доволі складна операція. Тому перехід гри з відкритих струн до натискання залежить від індивідуальних, фізичних та психологічних можливостей учнів. Одним учням потрібно менше часу для гри на відкритих струнах та переходу до натиску на струну, іншим на це потрібно більше часу.

Невід'ємною частиною інструменту «домра» є медіатор, до якого учень звикає певний час, і цей процес достатньо нелегкий. На цьому етапі дуже важливо, щоб був постійний контакт руки викладача та учня. Для незрячої дитини, враховуючі її порушення, що наведені вище, іноді важко зрозуміти пояснення на слух та виконати це м'язово. Тримати медіатор, що постійно повертається та вислизає з пальців, важко. Учень робить рухи в сторону, вперед, або від себе, але ніяк не донизу. Тому, викладач бере кисть учня в свою руку та грає разом з ним, демонструючи удари вниз, або вгору. Таким чином учню зрозуміти та контролювати цей процес значно легше. Учень повинен розуміти, що медіатор має певну форму, його треба тримати гострою стороною до струни, а не в долоню (носік медіатора до струни).

Для учнів, які мають порушення зору потрібно створювати образ або асоціацію за допомогою слуху або відчуттів. Наприклад: як потрібно тримати кисть правої руки? Можна пояснювати це таким чином: «Уся кисть – це будинок, в якому живуть мешканці, кожен в своїй кімнаті поруч з іншим. Тому пальці в кулачок не складаємо, а великий палець це дах нашого будинку. В гарному будинку – гарний дах. Тому великий палець тримаємо зігнутих у фаланзі, а не прямим».

Іншим прикладом може бути таке пояснення: «Гарний цілий місток через річку, де великий палець – це початок містка, мізинець – це кінець. Дощечка до дощечки складається щільно, без проміжків, де дощечки – це пальчики».

Наступний етап – знаходження необхідної струни перед початком гри правою рукою та потрібного ладу лівою рукою. Від четвертої струни медіатором, що знаходиться в правій руці, спускаємося вниз по струнах зупинившись на потрібній. Ліва рука першим пальцем притиснувшись до струни від поріжка спускається вниз, зупинившись на потрібному ладу де учень і ставить палець, з якого починає грати.

Робота з нотним текстом потребує індивідуального підходу, в залежності від особливостей дитини. Зі слабозорим учнем можна працювати по збільшеному тексту, або з лупою. З учнями із залишковим зором та незрячими займаємося за рельєфно-крапковою системою Л. Брайля. Це займає більше часу на уроці, бо нотний текст потрібно спочатку записати.

На уроці потрібно завжди слідкувати за станом м'язів рук учня. Це важливо для подальшого технічного росту. Якщо відчуваєте затиснення рук – необхідно зупинити учня та попросити його по черзі опустити руки у вільному падінні, щоб розслабити м'язи. Це дуже важливо при роботі над технікою, штрихами та прийомами гри.

Декілька прикладів вправ для розвитку м'язів рук та свободи рухів:

Вправи для правої руки:

1. На столі:

а) уявляємо, що стіл це панцир інструменту, кисть руки збираємо як для гри на інструменті з медіатором. Великий палець – дах будинку,

мізинець – опора. Зап'ястя не повинно торкатись поверхні столу. Робимо рухи від ліктя донизу та вгору, не відриваючи мізинця від поверхні столу;

б) при тому ж положенні кисті – робимо тільки кистьові рухи вниз-вгору без участі ліктя;

в) кисть в тому ж положенні – поєднуємо вправи 1 та 2 – працюють і лікоть і кисть.

2. Уявляючи інструмент в руках, ставимо руку в похідне положення, робимо рухи вниз та вгору вільними ліктем та кистю.

Вправи для лівої руки:

1. До великого пальця, по черзі, дотискаємо, немов стукаючи молоточком, перший, другий, третій та четвертий пальці в різних варіантах, наприклад:

а) 1,2,3,4,3,2,1;

б) 1,1,2,2,3,3,4,4,3,3,2,2,1,1 та ін.;

2. Вправа для розтяжки пальців:

а) беремо олівець правою рукою, ставимо пальці лівої руки на нього, де великий палець знизу олівця, а інші зверху (уявляючи гриф). Робимо рухи – пальці розбіглись, пальці зібрались.

Вправи на інструменті для лівої руки:

а) по черзі, в різних варіантах (як у вправі без інструменту), кидаємо пальці лівої руки на лади, немов стукаючи молоточком, так, щоб було чути звуки;

б) бігова доріжка – від поріжка по грифу, ледве торкаючись струни, перебираємо пальцями спочатку вниз 1,2,3,4 пальцями, потім вгору 4,3,2,1.

Вправи на інструменті для правої руки:

а) граємо по відкритих струнах, спочатку ударом донизу, повертаючи руку догори, порівнюючи її з м'ячем, що після падіння відскакує. При цьому м'язи ліктя та кисті повинні залишатись вільними;

б) вільними ліктем та кистю, по відкритих струнах, граємо ударом догори;

в) граємо по відкритих струнах різні ритмічні малюнки, поєднуючи вправи а) та б), слідкуючи за м'язами ліктя та кисті.

На базовому підрівні потрібно давати грати гами зі зміною позицій та вправи Г. Шрадика. Важливо щоб учень мінімально підіймав пальці лівої руки над грифом та контролював їх падіння на лади. Права рука повинна грати змінний удар ближче до струни з меншою амплітудою рухів, щипком. Необхідно завжди наголошувати, що під час гри повинен бути постійний слуховий контроль. Треба слідкувати за синхронізацією правої та лівої рук, що є дуже важливим моментом при грі технічного матеріалу. За допомогою гам важливо відпрацьовувати різні штрихові варіанти: дуоль, триоль, квартоль дубль штрихом та пробіжки з різним акцентуванням.

Працюючи з музичним матеріалом, учнів потрібно навчати різним прийомам гри: акценти, арпеджіато, подвійні ноти та акорди.

Важливу роль в осмисленні, розумінні музичного твору відіграють словесні характеристики, що надаються викладачем у процесі вивчення п'єси. Однак не завжди словесне розкриття музичного образу, характеру музичного твору змушує учня захопитися музикою, тому інструментальний показ, «живе» звучання може дати позитивний

ефект, особливо при навчанні незрячих. Таким чином, для розвитку інтересу, при поясненні завдання, що вивчається, найбільш доцільним є синтез словесного й інструментального показу.

Чуйна обережність, відвертість, яскраві тактичні порівняння, ігрові сюжети, терплячість, наполегливість та вимогливість створюють атмосферу взаємної зацікавленості результатами роботи та зацікавленості щодо організації процесу роботи вдома: зникає відчуття плинності часу, концентрація уваги розвиває самостійність мислення, самоконтроль, ініціативу у виборі способів і прийомів виконання завдання.

Узагальнюючи сучасне значення та практичний досвід формування моделі інклюзивної освіти в мистецькій школі, можна визнати його позитивним та перспективним в умовах сучасної мистецької педагогіки. Інклюзивне навчання як джерело багатогранних стосунків та гуманістичних відносин, дає шанс на успіх, формує атмосферу взаємної поваги, змінює систему цінностей.

Наталя ХАБАРОВА,
викладач класу скрипки,
викладач другої категорії

ТРУДНОЩІ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З УЧНЯМИ З ГЛИБОКИМ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В КЛАСІ СКРИПКИ

Існують дослідження, що діти з порушенням зору мають яскраво виражені здібності до співу та сприйняття музики в цілому. Тому треба звернути увагу на загально творчу обдарованість дитини, яка може мати окремі риси. Завдання викладача визначити їх і використовувати в процесі навчання.

Педагогічне завдання в роботі з таким учнем – обминання «гострих кутів» заради психологічного комфорту дитини та досягнення нею успіху. Основною метою музичної освіти таких особливих дітей є створення умов для виховання творчої активної особистості, формування базової культури, допомога в процесі адаптації та інтеграції в суспільстві, відкриття доступу до шедеврів світової музичної культури, виховання прагнення самовираження через мистецтво.

Учні з особливими освітніми потребами мають дуже чуттєву психіку, можуть боляче реагувати на зауваження викладача та власні невдачі. Спрямовання творчої та інтелектуальної обдарованості таких учнів має скеровуватися в безпечно-психологічний простір, в якому учні зможуть якнайкраще проявити та реалізувати себе. Тому, початковий етап навчання гри на скрипці забирає дуже багато часу, вимагає від учня та викладача терпіння та знаходження цікавих форм роботи.

Навчити дитину грати на скрипці справа, яку не можна назвати легкою. Кожен учень має різні стартові можливості. Робота викладача зазвичай починається із встановлення контакту з учнем. Не завжди

вдається зробити це з першої спроби з учнями, які не мають проблеми зі здоров'ям, а якщо учень має певні порушення зору і не бачить викладача, а лише чує – то це ще складніше.

Особливість занять з такими учнями полягає в тому, що вони все роблять на відчуттях та на дотик.

Питання постановки в учнів-скрипалів має будуватись виключно на природніх, фізіологічних особливостях. Такі учні найчастіше мають хвороби опорно-рухового апарату, що вимагає укріплення м'язового корсету.

Тактильні дотики до струн розвивають сенсорні зони, стимулюють дрібну моторику обох рук, а тримання інструменту фізично зміцнює м'язи. Велике значення на занятті має творчий тандем між викладачем та учнем: викладач допомагає учню тримати інструмент правильно, ставити пальчики, вести смичок.

Це все було можливо при заняттях *офлайн*.

З початком воєнного стану все змінилося. Всі заняття наразі проводяться *онлайн*.

Деякий час багато учнів не мали інструментів і не могли продовжувати навчання так, як раніше. Але було докладено багато зусиль та створено різні методи занять без інструменту, щоб вони могли продовжити займатися далі:

-з *початківцями* потрібно робити різні вправи для рук та постави, працювати над ритмом;

-зі *старшими* вивчати позиції, переходи в позиції (тренувати на різних приладах, якими можна було б замінити скрипку), опрацьовувати різні тексти пісень, співати.

Початковий етап гри на будь-якому інструменті – це дуже важливий та тривалий процес, що вимагає надзвичайно багато роботи і терпіння, як від викладача, так і від учня та його батьків. Особливо це важко, коли діти мають різні проблеми зі здоров'ям. Дуже велика роль в цьому процесі належить батькам. Вони допомагають своїм дітям вдома.

На початковому етапі пропонуємо починати грати спочатку пальцем лівої руки (pizz.) по струнах, а вже потім поступово переходити до гри смичком. Для цього використовуємо спеціальний прилад, привезений з Китаю. Він допомагає учню самостійно контролювати смичок та звикати правильно вести його по струні.

Коректор для ведення смичка

Заняття з початківцями необхідно розподіляти на частини, щоб учню було цікаво і він не втомлювалася від одноманітності, а саме:

- *робити різні фізичні вправи;*
- *грати на інструменті;*
- *вивчати новий матеріал;*

- *грати у розвиваючі ігри;*
- *співати.*

У процесі вивчення нотної грамоти можна використовувати схожість семи нот з кольорами веселки. Сім нот – сім кольорів. Тобто до – «червоний», ре – «помаранчевий», мі – «жовтий» Учню набагато легше запам'ятовувати ноти таким чином. У кожній нотці є також власна пісенька:

- «до» - «Андрій – горобець...»,
- «ре» - «Їжачок, їжачок...»,
- «мі» - «У kota воркота...» і т. д.

Для розвитку пам'яті, слуху та ритму можна використовувати гру під назвою «Дощова осінь».

Зі старшими учнями більше часу приділяється безпосередньо процесу гри на скрипці, зокрема роботі над постановкою рук та звуковидобуванням, вивченням аплікатури, над грою гам та п'єс. Кожне заняття розпочинається з гри гам, що дає можливість відпрацювати різні прийоми гри для лівої та правої рук (штрихи, переходи у позиції, зміна струн, інтонування).

Всі заняття необхідно будувати на процесах співу та прослуховуванні того матеріалу, що вивчають учні. Викладачу доречно робити аудіо записи того, що грають учні та надсилати їм для прослуховування. Це значно полегшує процес домашніх занять, тобто легше почути та зіграти те, що вони вчили на уроці.

Певні труднощі занять в онлайн форматі полягають ще й в тому, що викладач ніяк не може фізично допомогти учню. Все, що вони роблять на уроках онлайн – це виконання чітких вказівок викладача. Це дуже складно для всіх, але не зважаючи на це, навчання продовжується і учні досягають певних успіхів в оволодінні грою на скрипці.

В умовах онлайн навчання корисним досвідом будуть самостійні записи учнями власних відеофайлів для академічних концертів, іспитів, конкурсів, котрі потребують підвищеної якості підготовки, розвитку реакцій, відповідальності за фінальний результат роботи. Адже для створення найкращого зразка відеозапису учень має записати та прослухати записаний файл декілька разів, що потребує великих зусиль та наполегливої праці.

Концерти класів, академічні концерти, тематичні свята, і навіть конкурси, викликають в учнів великий позитивний імпульс та творче задоволення!